

UNGDOMARS VÄRDERINGAR

HENRIK OSCARSSON

Klockan är nio på kvällen. Jag stannar till med min bil vid en bensinstation i centrala Göteborg. Två tonåringar lastar av sig sina tunga bördor invid en vit container med texten "Miljöstation". Ett efter ett återlämnas sedan systematiskt det medhavda miljöfarliga avfallet i ändamålsenligt kärl. Men det är inte batterier, plastförpackningar eller lösningsmedel som de båda representanterna för en miljömedveten uppväxande generation lyfter ur sina ryggsäckar. Jag ser det tydligt. Det är sprayburkar! Jag tänker att om man bär omkring på sådana mängder tomma sprayburkar kan det bara betyda en sak: Det är två miljövänliga klottrare som står framför mig! De har varit och klottrat, sprayen är slut och de går till miljöstationen med de tomma sprayburkarna så att de kan återvinnas istället för att ligga kvar och förgifta ute i naturen.

Man kan förstås fundera på hur de värderingssystem egentligen är uppbyggda som förmår att förena ett aktivt engagemang för den globala miljön med inställningen att det är i sin ordning att fördärva offentlig och privat egendom? Syftet med de studier av ungdomars värderingar som finns samlade i den här rapporten är emellertid inte att försöka förklara hur enskilda ungdomars värderingar egentligen hänger samman. Vår insats handlar snarare om att ge en generell bild av vilka värderingar som för närvarande står starka respektive svaga bland svenska ungdomar.

Vårt huvudsakliga empiriska material har varit den stora ungdomsundersökning SOM-institutet genomförde i Västra Götaland under vintern 2000-2001. Genom denna så kallade Ung-SOM-undersökning har vi haft sällsynt goda möjligheter att ge en rik och nyanserad ögonblicksbild av ungdomars identitetsuppfattningar, värderingar, religiositet, livsstilar och omvärldsorienteringar i det nya årtusendets gryning. Utöver denna kan vi, med hjälp av SOM-institutets numera 15-åriga undersökningsserie 1986-2000, bättre än tidigare angripa frågeställningar som rör värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen. Serien av riksrepresentativa undersökningar ger oss alltså utmärkta möjligheter att följa utvecklingen över tid, medan den stora ungdomsundersökningen i Västra Götaland erbjuder ovanligt goda möjligheter till jämförelser inom ungdomsgruppen.

I rapportens inledande kapitel skall fyra frågeställningar behandlas. Samtliga frågeställningar är ständigt aktuella i diskussioner kring unga människors värderingar. Den första frågeställningen gäller hur ungdomars värderingar har förändrats under den senaste femtonårsperioden: Vilka värderingsförskjutningar har ägt rum i ungdomsgruppen under 1990-talet och hur skall de tolkas? I vad mån är förändringarna förenliga med populära föreställningar om de postmateriella värderingarnas successiva framväxt i de postmoderna västerländska samhällena?

Den andra frågeställningen gäller på vilket sätt och i vilken utsträckning ungdomars värderingar skiljer sig från äldre personers: Finns det några avgörande generationsskillnader vad gäller grundläggande värden? Och finns det några tecken på att värderingsskillnader mellan generationerna blir större eller mindre över tid?

Den tredje frågeställningen gäller hur och på vilket sätt ungdomars värderingar hänger samman i värdesystem. Finns det någon eller några underliggande dimensioner som kan sägas strukturera unga människors värderingar? Och skiljer sig värderingsstrukturerna mellan olika generationer?

Den fjärde frågeställningen blickar framåt i orsakskedjan och rör frågan om på vad sätt ungas värderingar är styrande för deras politiska preferenser. Närmare bestämt studeras värderingarnas samband med ungdomars orientering längs den politiska vänster-högerskalan, inställning i konkreta politiska sakfrågor och partisympati.

Innan jag ger mig i kast med frågeställningarna skall jag kort redogöra för något av den etablerade kunskapen på området och vad som egentligen avses med värderingar i det här sammanhanget.

Forskning om värden

Göteborgsbaserad statsvetenskaplig forskning kring människors grundläggande värden (*values*) har alltsedan starten haft sin utgångspunkt i mätningar av dels Milton Rokeachs uppsättning av terminala mänskliga värden (Rokeach 1973), dels Ronald Ingleharts uppsättning av materiella och postmateriella värderingar (Inglehart 1977).¹ Mätningarnas ändamål har bland annat varit att studera värderingsmönster i befolkningen, att åstadkomma möjligheter till jämförelser med internationella studier och att pröva Inglehartska hypoteser om revolutionerande värderingsförskjutningar i det moderna industrisamhället (se bl a Bennulf 1994).

Intresset för värderingar och värdemönster är inte särskilt svårmotiverat för samhällsvetare. Även om själva definitionen av värderingar är mycket omstritt tycks de flesta kunna samlas kring antagandet att det hos individer och grupper av individer existerar en uppsättning grundläggande övertygelser. Dessa övertygelser betraktas som dels resultatet av övergripande ekonomiska, tekniska eller sociokulturella samhällsförändringar i historien, dels sprungna från socialisationsprocesser under ungdomsåren, främst genom familj och utbildning. Det är därför möjligt att, genom studier av värden, pröva populära teorier om generell samhällsutveckling, däribland teorier om modernisering och postmodernisering. Individers stabila grundläggande värderingar antas i sin tur vara styrande för individers attityder och beteenden. Studiet av värderingar kan således även inrikta sig på att isolera viktiga förklaringar till individers politiska preferenser.

I det här sammanhanget begränsas studiet av grundläggande värden till Milton Rokeachs uppsättning av mänskliga värden. Själva definitionen av vad som avses med värden behöver inte göras särskilt märkvärdig. Värden är grundläggande

trögförändrade orienteringar som styr människors attityder och beteenden (Rokeach 1973). Uppsättningen av mänskliga värden är i den ursprungliga versionen bestämt till 36. Det handlar dels om 18 terminala värden som refererar till önskvärda existentiella mål (*end-states of existence*) som t ex frihet, lycka, inre harmoni och jämlikhet, dels om 18 instrumentella värden som refererar till önskvärda sätt att uppträda (*modes of conduct*), såsom t ex att man skall vara artig, modig, intellektuell och kärleksfull. SOM-institutets mätningar har, ända sedan starten 1986, begränsat sig till de instrumentella värdena, bortsett från värdet ärlighet som är ett instrumentellt värde.

SOM-institutets frågeserie om Rokeachs värden inleds med frågan ”Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?”. En graderingsteknik har använts, vilket innebär att respondenterna har fått ta ställning till de olika värdena ett i taget och inte i relation till varandra. Fem svarsalternativ erbjuds: ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”varken viktigt eller oviktigt”, ”inte särskilt viktigt” och ”inte alls viktigt”.

Enkelt sammanfattat finns det tre generella lärdomar från SOM-institutets femton år långa mätserie med viktighetsbedömningar av Rokeachs mänskliga värden. Den första lärdomen är att *värderingar är mycket stabila och att värderingsförskjutningar hos svenska folket går mycket långsamt* – vilket i och för sig är helt förenligt med teorierna på området som omtalar dessa grundläggande värderingar som just stabila och trögrörliga (Holmberg & Weibull 2001:20). Först sett över längre tidsrymder är det möjligt att utläsa långa trender. Med tillgång till ett och ett halvt decennium av jämförbara mätningar är det nu möjligt att ge en översiktligt beskrivning av värderingsförskjutningar hos svenska ungdomar.

Ett andra huvudresultat är att *det inte tycks finnas några avgörande skillnader i värderingsmönstren mellan olika generationer* – till stor besvikelse bland värderingsforskare som ofta motiverar sin verksamhet med utgångspunkt i avgrundslika värderingsskillnader mellan generationerna. Dimensionsanalyser av svarsmönstren från undersökningarna återger i allt väsentligt samma värderingslandskap för yngre som för äldre personer (Bennulf & Oscarsson 1996; se även Vogel 1994). Internationella studier av studenter i snart sagt alla världens länder har inte heller kunnat visa några avgörande skillnader i värdestrukturer mellan olika kulturer. Resultaten kan förstås tolkas som ett starkt stöd för Milton Rokeachs teori om förekomsten av universella mänskliga värden. Elakare tolkningar är att ”nollresultatet” beror på att de mätinstrument som används för att observera grundläggande värden är alltför grovt, genererar alltför litet variation och därför missar alla de viktiga nyanserna.

Den tredje lärdomen är att *endast en handfull av värdena uppvisar betydelsefulla samband med politiska attityder* såsom till exempel vänster-högerideologi, sakfrågeåsikter eller partisympati. Exempelvis värderas värdet ”jämlikhet” klart högre bland personer som står till vänster än bland personer som står till höger (se bl a Gilljam & Holmberg 1995:120). Och ”teknisk utveckling” uppfattas som klart

viktigare bland EU-positiva än bland EU-negativa svenskar (se t ex Oscarsson 2001). Slutligen uppvisar värdet av ”frälsning” ett tydligt samband med partisympati, mest på grund av att frälsning traditionellt är så mycket högre värderat bland kristdemokratiska än bland andra partiers sympatisörer.

God forskning inbegriper en ständig omprövning av gamla lärdomar. Detta kapitel skall som sagt ägnas åt att uppdatera våra kunskaper om värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen, om intergenerationella värderingsskillnader och om de generella sambanden mellan värderingar och politiska preferenser. Har de grundläggande värderingarna verkligen varit så stabila som tidigare forskning gjort gällande? Är värderingsmönstren verkligen så lika mellan olika generationer? Och är det inte möjligt att finna några starka samband mellan unga människors värderingar och inställning i politiska frågor?

Värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen?

Perioden 1986-2000 har inneburit stora omvälvningar inom så gott som alla samhällsområden. Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning ledde till en helt ny ordning på den internationella arenan. Svenskt samhällsliv kom att präglas av ekonomisk kris och hög arbetslöshet som följdes av en omfattande sanering av statsfinanserna och en nedskalning och omstrukturering av de stolta välfärdssystemen. Informationsteknologins framväxt medförde nya och snabbare sätt att kommunicera.

Vilka spår satte detta decennium i ungdomsgenerationens värderingar? I tabell 1 redovisas ungdomars rankinglista över viktiga värden under perioden 1986-2000. För att underlätta resultatredovisningen i det här kapitlet har jag valt att redovisa andelen som betraktar respektive värde som ”mycket viktigt”. I kolumnen längst till höger redovisas resultaten från Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000.

Under perioden 1986-2000 har värden som frihet, kärlek, ärlighet, hälsa och lycka värderats högst av svenska ungdomar, medan värdena socialt anseende, rikedom, makt och frälsning har värderats lägst. Ungdomarnas rangordning av de olika värdena från viktigast till minst viktigt har på det hela taget varit mycket stabila under perioden. Bristen på dramatik är knappast särskilt märklig eftersom vi har att göra med stabila grundläggande värderingar. Samtidigt står klart att det på några punkter har ägt rum små, men intressanta trendmässiga värderingsförskjutningar bland de unga.

För att lättare kunna besvara frågan om huruvida några förändringar av viktighetsbedömningarna ägt rum under den senaste femtonårsperioden har de olika värdena rangordnats efter storleken på den årliga genomsnittliga förändringen (se tabell 2). Förändringarna är uttryckta i procentenheter och har beräknats med hjälp av linjär regressionsanalys.

De största trendmässiga förändringarna av viktighetsbedömningarna är negativa och gäller för värdena ”en ren värld” (-1,36), ”landets säkerhet” (-1,04) och ”en

värld i fred” (-0,84). De värden som generellt har blivit något viktigare för svenska ungdomar under 1990-talet är ”jämlighet” (+0,79), ”självförverkligande” (+0,74), ”ett behagligt liv” (+0,66) och ”ett liv fullt av njutning” (+0,62).

Tabell 1 Viktiga värden bland svenska ungdomar 1986-2000 och bland ungdomar i Västra Götaland 2000. Andelen som svarat att värdet är ”mycket viktigt” i åldersgruppen 15-29 år (procent)

#		86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	'00
1	frihet	82	87	92	85	87	87	85	82	86	86	86	88
2	kärlek	79	86	89	86	87	84	86	84	84	84	86	88
3	ärlighet	-	-	-	-	87	84	78	82	86	81	85	84
4	hälsa	-	89	92	86	87	84	84	84	84	85	83	83
5	lycka	78	79	84	81	84	81	81	79	83	81	83	86
6	familjetrygghet	75	78	83	76	82	78	74	72	83	77	82	83
7	sann vänskap	85	-	89	83	87	81	78	78	80	79	81	85
8	inre harmoni	-	77	81	77	80	77	77	75	81	77	80	80
9	en värld i fred	89	86	88	84	85	76	81	73	79	81	79	80
10	rättvisa	-	75	82	78	80	77	81	73	79	78	77	81
	respekt (endast UngVästSOM '00)												(79)
11	ett behagligt liv	69	66	72	67	72	70	69	70	77	76	76	79
12	en ren värld	-	81	80	71	77	75	72	68	72	67	64	71
13	jämlikhet	41	50	56	50	56	48	50	46	55	56	59	64
14	landets säkerhet	-	60	70	61	62	58	57	50	52	55	55	55
15	självförverkligande	39	42	46	43	46	43	45	48	51	45	52	51
16	en vacker värld	53	66	64	61	62	58	60	52	58	55	51	56
17	ett liv fullt av njutning	-	37	43	44	45	45	45	45	48	45	47	52
18	självaktning	47	39	42	37	41	36	39	34	43	40	39	45
19	visdom	-	33	40	38	45	34	43	38	43	38	39	43
20	ett spännande liv	35	39	47	40	46	50	46	44	48	46	38	50
21	teknisk utveckling	-	22	30	20	26	25	28	21	23	28	22	26
22	socialt anseende	16	15	18	16	20	18	20	15	17	21	17	23
23	rikedom	-	11	15	13	14	14	16	13	16	16	15	14
24	makt	-	6	9	9	9	8	12	8	9	10	7	10
25	frälsning	7	8	5	10	5	9	10	7	10	9	7	11

Kommentar: Enkätfrågan lyder ”Hur viktiga tycker Du att följande saker är för Dig”. Siffrorna i tabellen anger hur stor andel av svarspersonerna som svarat att ett värde är ”mycket viktigt”. Procenttalen bygger på 400-500 ungdomar 15-29 år vid varje undersökningstillfälle, utom för Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 som bygger på drygt 1 800 personer. De olika värdena är rangordnade efter resultaten från 2000 års SOM-undersökning. Notera att ett av värdena, ärlighet, inte tillhör de terminala värdena enligt Rokeachs grunddefinition. Ärlighet är ett instrumentellt värde. Värdet ”respekt” ingår överhuvudtaget inte i Rokeachs ursprungliga uppsättning av mänskliga värden.

Hur skall dessa värdeförskjutningar tolkas och förklaras? Det finns tydliga beröringspunkter mellan Ronald Ingleharts och Milton Rokeachs uppsättningar av värderingar. Ett antal av de Rokeachska värderingarna kan klassificeras enligt den Inglehartska uppdelningen i materialistiska respektive postmaterialistiska värderingar. Makt, rikedom, landets säkerhet och socialt anseende är exempel på materialistiska värderingar som i första hand hör till den generation som vuxit upp i en värld av krig, klassmotsättningar, ekonomisk depression och oro för liv och hälsa (jfr Bennulf 1994). För den generation som vuxit upp senare, under efterkrigstidens relativa välfärd, liksom för efterkommande generationer, torde postmaterialistiska värderingar vinna successivt insteg. Hit skulle i så fall livskvalitetsorienterade värden som frihet, en värld i fred, en ren värld, självförverkligande och ett liv fullt av njutning höra – värden som blivit viktigare i en sorts ”lyxigare” postmateriell värld där de viktigaste grundförutsättningarna för existentiell överlevnad och ”fysiologisk säkerhet” blivit säkerställda (Inglehart 1997:33). Med andra ord innebär värderingsförändringarna att immateriella frihetsvärden vinner mark på bekostnad av materiella trygghetsvärden.

Tolkat genom Inglehartska teorier om värderingsförskjutningar ger våra resultat tämligen motstridiga besked (se tabell 2). Å ena sidan har svenska ungdomar värderat ned betydelsen av landets säkerhet och en fredlig värld under 1990-talet. Detta stämmer rimligen med Ingleharts teori. Det är vad vi skulle ha förväntat oss hos en generation som i huvudsak format sina värderingar i en ny unipolär världsordning under ett 1990-tal där risken för krig och konflikter i Sveriges omedelbara närområde varit betydligt mindre än tidigare. När det ordnat upp sig med den fysiska säkerheten tonas behoven av säkerhet ned till förmån för ickefysiologiska behov som självförverkligande och självaktning.

Å andra sidan har betydelsen av en ren och vacker värld också minskat, vilket är svårare att förena med tanken på en framväxande postmateriellt färgad ungdomsgeneration. En näraliggande förklaring till att ”en ren värld” inte längre bedöms lika viktigt som i 1990-talets början är att intresset för miljöfrågor idag befinner sig en djup lågkonjunktur jämfört med för tio år sedan (Bennulf 1997). Det skulle i så fall betyda att viktighetsbedömningarna av ”en ren värld” är mer känsligt för korta politiska trender än vad som anstår ett stabilt grundläggande värde.

Att dagens ungdomsgeneration alltmer präglas av ett individualistiskt sökande efter lycka och bekvämlighet för egen del är en förhastad slutsats. Resultaten visar att utvecklingen är mer komplicerad än så. Vi noterar nämligen att jämlikhet – den överordnade ideologiska komponenten i den klassiska vänster-högerdimensionen (jfr Bobbio 1996) – är en av de snabbast framväxande värdena bland svenska ungdomar under 1990-talets senare hälft. Andelen ungdomar som tycker att jämlikhet är ”mycket viktigt” har varit något högre under åren 1996-2000 (55, 56 respektive 59 procent) än under åren 1993-1995 (48, 50 respektive 46 procent).

Tabell 2 Värderingsförskjutningar bland svenska ungdomar 15-29 år 1986-2000. Andelen som svarat att värdet är "mycket viktigt" samt årlig genomsnittlig förändring (procent, lutningskoefficient)

	86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	årlig genomsnittlig linjär förändring
värden som blivit viktigare för svenska ungdomar (+)												
jämlikhet	41	50	56	50	56	48	50	46	55	56	59	+0,79
självförverkligande	39	42	46	43	46	43	45	48	51	45	52	+0,74
ett behagligt liv	69	66	72	67	72	70	69	70	77	76	76	+0,66
ett liv fullt av njutning	-	37	43	44	45	45	45	45	48	45	47	+0,62
ett spännande liv	35	39	47	40	46	50	46	44	48	46	38	+0,38
rikedom	-	11	15	13	14	14	16	13	16	16	15	+0,29
visdom	-	33	40	38	45	34	43	38	43	38	39	+0,26
lycka	78	79	84	81	84	81	81	79	83	81	83	+0,20
socialt anseende	16	15	18	16	20	18	20	15	17	21	17	+0,18
familjetrygghet	75	78	83	76	82	78	74	72	83	77	82	+0,16
kärlek	79	86	89	86	87	84	86	84	84	84	86	+0,11
frälsning	7	8	5	10	5	9	10	7	10	9	7	+0,11
makt	-	6	9	9	9	8	12	8	9	10	7	+0,07
inre harmoni	-	77	81	77	80	77	77	75	81	77	80	+0,05
värden som blivit mindre viktiga för svenska ungdomar (-)												
frihet	82	87	92	85	87	87	85	82	86	86	86	-0,02
teknisk utveckling	-	22	30	20	26	25	28	21	23	28	22	-0,04
ärlighet	-	-	-	-	87	84	78	82	86	81	85	-0,06
rättvisa	-	75	82	78	80	77	81	73	79	78	77	-0,08
självaktning	47	39	42	37	41	36	39	34	43	40	39	-0,32
hälsa	-	89	92	86	87	84	84	84	84	85	83	-0,58
sann vänskap	85	-	89	83	87	81	78	78	80	79	81	-0,60
en vacker värld	53	66	64	61	62	58	60	52	58	55	51	-0,61
en värld i fred	89	86	88	84	85	76	81	73	79	81	79	-0,84
landets säkerhet	-	60	70	61	62	58	57	50	52	55	55	-1,04
en ren värld	-	81	80	71	77	75	72	68	72	67	64	-1,36

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar andelen personer i åldrarna 15-29 år (c 400 personer/år) som anser att de olika värdena är "mycket viktigt". Värdena är rangordnade efter årlig genomsnittlig förändring, mätt i procentenheter (se kolumnen längst till höger). Positiv förändring (+) indikerar att värdet har blivit mer viktigt över tid. Negativ förändring (-) indikerar att värdet har blivit mindre viktigt över tid.

Att jämlikhet blir viktigare för svenska ungdomar behöver inte nödvändigtvis betyda att gamla klassbaserade vänster-högerkonflikter går en ny vår till mötes. Men det kan

betyda en potentiellt ökande sprängkraft i de ideologiska och partipolitiska konflikter som alltjämt består när det gäller synen på jämlikhet. Även andra indikatorer tyder också på att ungdomars intresse för fördelnings- och jämlikhetsfrågor växer, kanske inte minst på den globala nivån. Exempelvis märker vi idag ett växande engagemang för att motverka globala orättvisor mellan fattiga och rika länder bland många ungdomar.

Ett förslag till vad som kan vara den organiserande principen bakom värderingsförskjutningarna är att *kollektivistiska värden* (en värld i fred och landets säkerhet) är på svag tillbakagång, medan *individualistiska värden* (självförverkligande, ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv) har blivit något viktigare bland de unga under 1990-talet. Det skulle alltså handla om en slags pågående individualiseringsprocess där livskvalitet för egen del betraktas som allt viktigare och där de existentiella överlevnadsfrågorna för kollektivet får stå tillbaka. En sådan individualiseringsprocess är i allt väsentligt förenlig med Ronald Ingleharts teorier: individualisering är en viktig drivkraft bakom postmodernismen. Andra förslag på en träffande beskrivning av värderingsförskjutningarna är att *hedonistiska njutningsvärden* har blivit viktigare under 1990-talet, medan *esoteriska värden* tappar i betydelse (Holmberg & Weibull 1998:25; Holmberg & Weibull 2001:20).

Att livskvalitetsvärden har blivit viktigare bland såväl unga som äldre under krisens 1990-tal är på sätt och vis förvånande. I samhällsdebatten har ofta talats om att 1990-talets ungdomsgeneration blivit den första under 1900-talet som inte haft det materiellt bättre än sina föräldrar. En tillbakagång i materiell standard, kringskurna livschanser och ökad osäkerhet om framtiden skulle, enligt Inglehart, innebära ett – om än tillfälligt – litet steg tillbaka i utvecklingen av postmaterialistiska värderingar. Detta har dock inte skett. Flera av de individualistiskt orienterade livskvalitetsvärdena har vuxit sig starkare trots svårigheterna för svensk ekonomi.

Värderingsmässiga generationsskillnader

Att de postmoderna generationerna är mer präglade av postmateriella värderingar än äldre generationer är en av de viktigaste huvudslutsatserna inom värderingsforskningen och ger starkt stöd till tanken på en generell och genomgripande postmaterialistisk värderingsförskjutning i moderna västerländska samhällen. Kohortanalyser har givit ytterligare stöd för att förändringarna faktiskt är generationseffekter snarare än livscykeffekter (Inglehart 1997). Allteftersom äldre generationer ersätts av yngre ökar därför hela tiden andelen postmaterialister.

Vi har förstås inget skäl att förvänta oss några större avvikelser från detta huvudmönster i våra svenska data. Men bilden kan kanske nyanseras. Frågan är hur olika ungas och äldres viktighetsuppfattningar egentligen är och hur dessa eventuella generationsskillnader har förändrats under 1990-talet? I tabell 3 redovisas skillnaderna mellan ungas och äldres viktighetsuppfattningar av mänskliga värden under perioden 1986-2000, uttryckt i form av procentenheter och rangordnade

efter avvikelsernas storlek. Positiva siffror indikerar att värdet betraktas som viktigare bland yngre (15-19 år) än bland äldre (30-85 år) medan negativa siffror indikerar att värdet uppfattas som viktigare bland äldre än bland yngre.

Tabell 3 Skillnaderna mellan ungas och äldres viktighetsuppfattningar av mänskliga värden 1986-2000 (procentenheter)

	86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00
+ värden som är viktigare för yngre än för äldre											
5 självförverkligande	+8	+19	+17	+18	+19	+16	+16	+21	+26	+19	+25
4 ett liv fullt av njutning		+19	+23	+24	+25	+20	+20	+21	+24	+22	+21
4 lycka	+16	+13	+19	+13	+17	+16	+18	+14	+18	+15	+20
5 ett behagligt liv	+20	+17	+23	+19	+18	+17	+20	+13	+26	+20	+20
5 ett spännande liv	+20	+25	+29	+25	+29	+29	+23	22	+28	+26	+18
4 kärlek	+11	+14	+17	+12	+14	+10	+12	+10	+10	+9	+11
4 sann vänskap	+11		+12	+7	+10	+7	+7	+9	+8	+5	+8
3 rikedom		+5	+8	+5	+8	+7	+8	+6	+6	+9	+8
5 jämlikhet	+2	+1	+3	0	+1	+1	-3	0	+8	+8	+4
4 inre harmoni		0	+4	-1	+3	0	+1	0	+5	+1	+3
4 visdom		+3	+5	+1	+7	-3	+7	+4	+8	+4	+3
4 frihet	+7	+4	+5	-3	+1	+5	0	+2	+4	+4	+2
3 makt		+2	+4	+4	+5	+3	+5	+3	+3	+5	+2
4 en ren värld		0	+1	-2	+1	+6	3	-2	+5	+6	0
4 en vacker värld	+8	+10	+7	+7	+6	+4	+4	-1	+6	+3	0
3 socialt anseende	-4	0	0	-2	+1	-3	+1	-4	-3	+3	-2
4 familjetrygghet	-1	-4	-2	-4	-1	-2	-4	-7	-1	-5	-2
3 frälsning	-1	-2	-3	+1	-3	0	+1	-1	+1	0	-2
4 ärlighet					-3	-4	-9	-5	0	-6	-3
4 teknisk utveckling		-1	-5	-5	-2	-5	-6	-5	+3	+8	-3
4 rättvisa		-5	-2	-3	-6	-3	-3	-4	-2	+1	-5
5 självaktning	-6	-8	-5	-10	-6	-10	-3	-10	-2	-3	-6
3 hälsa		-3	-1	-7	-6	-7	-4	-4	-4	-4	-8
4 en värld i fred	-3	-4	-4	-6	-6	-11	-9	-14	-8	-7	-11
5 landets säkerhet		-13	-7	-14	-13	-17	-19	-19	-18	-15	-17
- värden som är viktigare för äldre än för yngre											

Kommentar: Siffrorna i tabellen är procentenheters skillnad mellan ungas (15-29 år) och äldres (30-85 år) viktighetsbedömningar av Milton Rokeachs mänskliga värden, hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1986-2000. Jämförelsen gäller andelen som bedömer värdet som "mycket viktigt" (se även tabell 1). Skillnaderna har rangordnats efter resultaten från 2000 års undersökning. De största generationskillnaderna utläses således längst upp respektive längst ned i tabellen. I kolumnen längst till vänster anges hur stor skillnad i procentenheter som krävs för att avvikelserna mellan ungdomsgruppen (n=400) och äldre personer (n=1 000) skall betraktas som statistiskt säkerställd (95 procent signifikansnivå; dubbelsidigt test). Anledningen till att gränserna varierar från värde till värde beror på att felmarginalerna är som störst för nivåskattningar nära 50 procent och som minst för nivåskattningar nära 0 eller 100 procent.

Generationsskillnader är av större magnitud än värderingsförändringar över tid. För att låna den föreslagna terminologin från den tidigare analysen av förändringar över tid kan vi konstatera att de största generationsskillnaderna återfinns för individualistiskt orienterade värden, såsom självförverkligande (+25), ett liv fullt av njutning (+21), lycka (+20), ett behagligt liv (+20), ett spännande liv (+20) och kärlek (+11). Bland personer över 30 år ges kollektivistiska värden som en värld i fred (-17) och landets säkerhet (-11) högre vikt än bland landets ungdomar. Dessa generationsskillnader tycks i allt väsentligt ha varit stabila under perioden 1986-2000.

Huvudslutsatsen är att det knappast råder avgrundslika generationsklyftor när det gäller vilka värden som betraktas som viktiga. För tretton av värdena återfinns inga eller mycket få signifikanta generationsskillnader. Men de skillnader som finns är tydliga i så motto att de är förenliga med Ingleharts hypoteser. Livskvalitetsvärden är relativt sett viktigare bland yngre än bland äldre personer, samtidigt som existentiella överlevnadsvärden är relativt sett viktigare bland äldre än bland yngre personer.

Ung-SOM-undersökningen är tillräckligt omfattande för en närmare analys av åldersvariationerna *inom* åldersgruppen 15-29 år (se tabell 4). Denna intensiva livsfas inbegriper för merparten av dagens unga en lång utbildning – genom grundskola, gymnasium och högskola – följt av etablering och karriär inom arbetslivet och familjebildning. Det är knappast sannolikt att ungas värderingar förblir helt oförändrade under denna resa. Det är inte heller otänkbart att det i vissa avseenden kan råda större värderingsskillnader *inom* ungdomsgruppen än *mellan* ungdomar och äldre.

Viktigt att notera vid tolkningen av resultaten är att den yngsta åldersgruppen tenderar att betrakta *alla* värden som viktigare än vad äldre grupper gör. Detta kan möjligen betraktas som ett substantiellt resultat *i sig*: De yngsta tycks ha större problem att urskilja vad som är viktigt eller mindre viktigt för sina liv, vilket på sätt och vis är naturligt med tanke på att de har gjort färre livserfarenheter än de äldre ungdomarna. Variationerna i viktighetsbedömningarna ökar med uppnådd ålder, vilket tyder på att förmågan att skilja viktigt från mindre viktigt möjligen ökar.

Det i särklass tydligaste sambandet mellan ålder och viktighetsbedömningar återfinns för värdet ett spännande liv. Betydelsen av ett leva ett spännande liv minskar monotont för varje åldersgrupp. Åldersgruppen 15-17 år betraktar ett spännande liv som betydligt viktigare (61 procent) än åldersgruppen 27-29 år (39 procent). Andra värden som minskar monotont med ålder är lycka (från 90 till 82 procent), jämlikhet (från 69 till 59 procent) och ett liv fullt av njutning (från 60 till 47 procent).

Inre harmoni är det enda värde som möjligen är något viktigare för äldre grupper av ungdomar än för yngre. Skillnaderna är dock mycket små. Bland 15-17-åringar och 18-20-åringar anser 78 respektive 76 procent att inre harmoni är mycket viktigt. För de tre äldre åldersgrupperna är motsvarande andel 84, 78 respektive 83 procent.

Tabell 4 Viktighetsuppfattningar av mänskliga värden i olika åldersgrupper inom ungdomsgruppen 15-29 år, UngVästSOM 2000 (procent)

	Åldersgrupp					Cramers V
	15-17 år	18-20 år	21-23 år	24-26 år	27-29 år	
ett spännande liv	61	56	52	42	39	.17
makt	16	11	9	5	9	.11
ett liv fullt av njutning	60	55	54	48	47	.10
jämlikhet	69	67	67	59	59	.09
lycka	90	88	88	84	82	.09
rättvisa	84	85	81	75	79	.09
rikedom	20	16	13	11	13	.09
socialt anseende	28	24	25	17	20	.09
landets säkerhet	60	51	59	48	58	.09
självförverkligande	53	53	57	49	46	.08
en vacker värld	61	58	57	49	57	.08
inre harmoni	78	76	84	78	83	.08
sann vänskap	87	88	88	82	82	.08
kärlek	92	86	88	84	88	.08
antal svarspersoner	356	348	333	341	421	

Kommentar: Vi har här valt att använda en åldersgruppsindelning som tillåter en så detaljerad analys som möjligt utan att underlaget blir för skakigt. Vi har valt att använda fem ålderskategorier med tre årskullar, födda 1983-85, 1980-82, 1977-79, 1974-76 respektive 1971-73. Endast de värderingar där vi funnit statistiskt signifikanta åldersskillnader har medtagits i tabellen.

Att unga människor betraktar lycka, spänning och njutning som allt mindre betydelsefullt i takt med att de närmar sig 30-årsstreck kan tolkas på flera sätt. Den positiva tolkningen är att de lägre viktighetsbedömningarna helt enkelt beror på att behoven av lycka, spänning och njutning har blivit tillfredsställda för många 30-åringar. Den negativa tolkningen är att 30-åringarnas erfarenhet av livet medfört att tonårens högt ställda förväntningar om ett lyckligt, spännande och njutningsfullt liv tonats ned. I det här sammanhanget kan ingen av dessa tolkningar prövas ytterligare.

Det finns fler signifikanta skillnader mellan åldersgrupperna, men det handlar om svaga, icke-linjära samband som är mycket svårtolkade när vi endast har vår åldersindelning att gå på. En del av denna variation kan tillföras slumpens konto eftersom vi i några fall befinner oss nära gränsen för att sambanden skall betraktas som statistiskt signifikanta. Andra skillnader kan säkert förklaras av att sammansättningen på åldersgrupperna förändras i avseenden som inte har med just ålder att göra, utan andra faktorer såsom till exempel utbildning, arbetsliv och familjebygge att göra. För en explorativ analys av sådana faktorer hänvisas till kapitlet "Vad formar ungdomars värderingar?" i denna rapport.

Kartan över ungdomars värderingar

Som tidigare analyser har visat (Bennulf & Oscarsson 1995) finns det visserligen *nivåskillnader* i viktighetsbedömningar mellan yngre och äldre, men *värderingsstrukturen* är mycket likartad i olika generationer. Dessa slutsatser vilar på olika typer av skalnings- och dimensionsanalyser av värderingsmönstren hos ungdomar och äldre. Dimensionsanalyser syftar till att representera strukturen i stora mängder data med hjälp av så få nya faktorer eller dimensioner som möjligt. Målet är att kunna återge de huvudsakliga mönstren i svarspersonernas viktighetsbedömningar med hjälp av en, två eller tre underliggande, latenta dimensioner. Forskarnas favoritlösning är en skalningsmodell med två dimensioner, eftersom resultaten då kan återges i form av tvådimensionella kartor över ungdomarnas ”värderingslandskap” (jfr t ex Jegers & Lindgren 1992).

Figur 1 Värderingskartan för ungdomar 15-29 år (Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000)

Kommentar: Värderingarnas relativa avståndsrelationer bygger på resultaten från en multi-dimensionell skalningsanalys av ungdomarnas viktighetsbedömningar. Avstånden mellan värderingarna representerar likhet i betydelsen att de ofta får höga viktighetsbedömningar samtidigt. Den tvådimensionella lösningen har acceptabel passning med data (stressvärde=0,20, $R^2=,84$). Huvudstrukturen i värderingsmönstren förändras mycket litet beroende på vilken skalningsteknik som används.

I figur 1 redovisas resultaten av en så kallad multidimensionell skalningsanalys. De olika värderingarna har tilldelats positioner i ett tvådimensionellt koordinatsystem. Det är avstånden mellan de olika värdena som är meningsfullt att tolka. Korta avstånd mellan två värden indikerar att höga viktighetsbedömningar av ett värde ofta förekommer tillsammans med höga viktighetsbedömningar av ett annat värde. På motsvarande sätt betyder långa avstånd att högre viktighetsbedömningar av ett värde oftare samvarierar med relativt sett lägre bedömningar av ett annat värde.

De största avstånden på kartan över ungdomarnas värderingar är i väst-östlig riktning mellan å ena sidan värdena rikedom, makt och teknisk utveckling och å andra sidan en värld i fred, jämlikhet och en ren värld. Det innebär helt enkelt att ungdomar som anser att rikedom vara viktigt för dem har lägre benägenhet än andra att fästa stor vikt vid jämlikhet, och tvärtom. Ju mer man prioriterar en ren värld framför teknisk utveckling desto längre österut befinner man sig och desto mer tenderar man att samtidigt fästa vikt vid de andra östligt belägna värdena.

I nord-sydlig riktning återfinns vi långa avstånd mellan ett behagligt liv och frälsning. De värden som befinner sig närmast ett behagligt liv på kartan är bland annat självförverkligande, ett spännande liv och ett liv fullt av njutning. De värden som ligger närmast frälsning är visdom och självaktning.

Den väst-östliga dimensionen på värdekartan kan tolkas som en spegelvänd vänster-högerdimension. Vi vet från tidigare analyser att värden som jämlikhet, rättvisa och en värld i fred betraktas som något viktigare av personer som står till vänster i politiken, medan värden som teknisk utveckling, makt och rikedom betraktas som något viktigare av personer som står till höger i politiken (se även tabell 5 nedan). Väst-östdimensionen överensstämmer till en del med Ronald Ingleharts materiella-postmateriella värderingsdimension. Makt och rikedom befinner sig långt från jämlikhet och ren värld.

Den nord-sydliga dimensionen på kartan har i tidigare skalningsanalyser benämnts den andliga-världsliga dimensionen (Bennulf & Oscarsson 1996). Flera av de esoteriska livsnjutarvärdena såsom ett liv fullt av njutning, ett spännande liv och ett behagligt liv förekommer nära varandra i söder, medan det andliga värdet frälsning befinner sig långt upp i norr, med visdom och självaktning som närmaste grannar. Vad som talar emot denna tolkning är att inre harmoni, ett värde som drar åt det andliga hållet, befinner sig långt söderut. Hade vi frågat om fler andligt orienterade värden hade vi kunnat bli säkrare på vår tolkning.

Värderingarnas politiska betydelse

I själva definitionen av mänskliga värden ligger att de skall vara stabila och styrande för människors attityder och beteenden. Att värderingarna varit mycket stabila under den senaste femtonårsperioden har vi kunnat slå fast i de tidigare analyserna. Men i vilken utsträckning är de grundläggande värdena styrande för ungdomars

attityder, eller närmare bestämt: Vilken betydelse har ungdomars värderingar för åsiktsbildningen i viktiga politiska sakfrågor?

För att svara på frågan genomfördes två analyssteg. Först gjordes sambandsanalyser mellan värderingar och ungdomarnas självplacering på vänster-högerskalan. Det svenska partisystemet är ett av världens mest endimensionella. Vänster-högerdimensionen är alltså den dominerande politiska konfliktdimensionen i Sverige. Som ideologiskt förenklingsverktyg vid partival och åsiktsbildning är vänster-högerdimensionen oöverträffad. Medborgarnas kunskaper om partiernas positioner längs vänster-högerskalan är god. Svarsstabiliteten i medborgarnas vänster-högerplaceringar är så hög att vi inte har någon anledning att tro annat än att de ideologiska termerna vänster och höger faktiskt spelar en aktiv roll i svenskarnas vardagliga politiska tänkande (Oscarsson 1998).

I det andra analyssteget genomfördes analyser av samvariationen mellan viktighetsbedömningar och samtliga politiska sakfrågor som frågades om i Ung-SOM-undersökningen. Jag har valt att endast redovisa de sakfrågeåsikter som uppvisade flest och starkast korrelationer med ungdomarnas värderingar (se tabell 5).

Låt oss först konstatera att sambanden mellan värderingar och sakfrågeåsikter överlag är relativt svaga (r omkring .10-.15). I rätt liten utsträckning är ungdomars viktighetsbedömningar av grundläggande mänskliga värden styrande för deras politiska attityder. Resultatet skulle kunna tolkas som att det existerar en så stark värdegemenskap kring grundläggande värden att de små skillnader som finns helt enkelt inte räcker till som förklaringar till partipolitiska och partiideologiska konflikter kring konkreta politiska sakfrågor. En annan tolkning av resultaten är att Rokeachs uppsättning av mänskliga värden är alldeles för allmän och omfattar inte de värden som har större bäring på dagspolitiska skiljelinjer.

De i särklass starkaste korrelationerna återfinns för värdet "jämlighet", den grundläggande komponenten i vänster-högerdimensionen. Starkast är det positiva sambandet mellan jämlighet och inställningen till att "satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor" ($r=+.58$). Viktighetsbedömningar av jämlighet uppvisar medelstarka positiva samband med självplaceringar längs vänster-högerskalan (+.23), sex timmars arbetsdag (+.21), kärnkraftsavveckling (+.28) och flyktningmottagning (-.24). Ungdomar som tycker att jämlighet är viktigt tenderar alltså att vara positiva till sextimmars arbetsdag och avveckling av kärnkraften och negativa till att ta emot färre flyktingar i Sverige.

Av de undersökta sakfrågorna är det frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor som uppvisar flest samband starkare än $r=.20$. Det feministiska samhällsidealet samvarierar med värden som "rättvisa", "en ren värld" och "en värld i fred" ($r=.26$, .24 respektive .29). Intressant att notera är sambandet mellan höga viktighetsbedömningar av "familjetrygghet" och positiva attityder till jämställdhet ($r=.22$). Bland dagens unga tycks det inte finnas någon motsättning mellan det socialkonservativt klingande värdet "familjetrygghet" och önskan att satsa på ett mer jämställt samhälle.

Tabell 5 Sambandet mellan grundläggande värderingar och politiska ideologier och sakfrågeåsikter bland ungdomar 15-19 år i Västra Götaland, 2000 (Pearson's r)

värde	självlacering på vänster-högerskalan	förbjuda rasistiska organisationer	satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	införa seximmars arbetsdag	förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	Sverige bör bli medlem i EMU	tilfåta homosexuella par att adoptera barn	begrensa rätten till fri abort	Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	tilfåta försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	förbjuda alla former av pornografi	fri tillgång till musik och film på Internet	ta emot färre flyktingar i Sverige
en ren värld	.08	.18	.24	.13	.17		.10	.21	-.09	.13			-.11
teknisk utveckling	-.21			-.08	-.15	.21	-.14	-.15	.13	-.15	.12	.14	
ett behagligt liv		.13	.14						.08		.08	.09	
ett spännande liv						.10			.08	-.07	.11		
självförverkligande			.14			.09	.13	-.14	.09				-.07
en värld i fred	.21	.24	.29	.17	.15	-.07	.10	.23	-.10	.20			-.17
en vacker värld	.07	.17	.14	.10	.16			.08	.15	.08			
jämlikhet	.23	.19	.58	.21	.17	-.06	.24	.28	-.12	.20			-.24
familjetrygghet		.19	.22	.12	.08			.08	.11	-.07	.16		
frihet			.17	.09				.08				.07	
lycka		.12	.14	.09				.08				.10	
inre harmoni			.15	.10				-.07	.11				-.07
kärlek		.16	.18	.10				.15		.11	.07	-.07	
landets säkerhet	-.08	.14	.11	.13		-.09	.08			.08		.17	.17
ett liv fullt av njutning		.12		.13	.07				.16		.17	.15	
frälsning	-.08	.15		.10	.08	-.17	.31		-.13	.20	.06		
självaktning	.07		.19	.09		.08	-.10	.13					-.15
socialt anseende	-.09	.11			.11	-.10	.06				.08	.12	
sann vänskap		.11	.16					.09		.10	.07	-.07	
visdom				.07									-.10
rättvisa	.16	.18	.26	.13	.16		.06	.21		.14	-.08		
makt	-.18		-.11			.14	-.12	.07	-.10	.10	-.11	.10	.19
hälsa		.10		.08								.07	
rikedom	-.19	-.06	-.14	-.09	-.07	.17	-.17	-.14	.17	-.19	.09	.25	
ärlighet		.15	.17	.09	.12			.15		.15	.06		
respekt		.13	.17	.10	.12			.13		.15			

Kommentar: Siffrorna i tabellen är korrelationskoefficienter (Pearsons r) som kan variera mellan -1 och +1. Positiva siffror betyder att personer som tycker att det aktuella värdet är viktigt tenderar att tycka bra om det aktuella sakpolitiska förslaget. Negativa siffror betyder att personer som tycker att det aktuella värdet är viktigt tenderar att tycka dåligt om det aktuella sakpolitiska förslaget. Endast de koefficienter som är signifikanta på 99 procents signifikansnivå har medtagits i tabellen. Resultaten i tabellen bygger på omkring 1 700 svars personer. Som stöd för tolkningen har alla korrelationer som är större än .20 ramats in.

Ungdomars inställning till förslagen att förbjuda alla former av pornografi och att begränsa rätten till fri abort faller i första hand tillbaka på värdet ”frälsning”. Det är förstås i första hand kristna människor som tycker det är viktigt med ”frälsning”. Min tolkning är att åsikterna att förbjuda aborter och pornografi för många ungdomar är härledda från en kristen övertygelse.

En av de mer intressanta resultaten i tabell 5 är att inställning till flyktningmottagning samvarierar med viktighetsbedömningar av rikedom ($r=.25$). Åsikten att ta emot färre flyktingar i Sverige tenderar att gå hand i hand med att tycka rikedom är viktigt. Resultaten från ett annat kapitel i denna rapport kan hjälpa oss att tolka detta samband. Det visar sig nämligen att ”rikedom” är viktigast för de allra yngsta männen och för lågutbildade personer med enbart grundskola bakom sig. Upprepade studier av flyktningopinionen har konstaterat att just denna grupp – unga lågutbildade män – tillhör de mest positiva till förslaget att ta emot färre flyktingar. Det ligger nära till hands att tolka dessa mönster i termer av hotbilder. Kanske uppfattar unga lågutbildade män flyktningmottagning som ett hot mot de egna möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden.

Låt oss nu gå vidare med sambanden mellan värderingar och partisympatier. Med hjälp av data från den stora Ung-SOM-undersökningen i Västsverige 2000 har vi möjlighet att erhålla ovanligt säkra nivåskattningar av hur viktigt värdena är för olika grupper av partisympatisörer i gruppen ungdomar 15-29 år (se tabell 6). I strikt mening gäller resultaten endast för ungdomar i Västra Götaland, men våra jämförelser med de riksrepresentativa undersökningarna visar mycket god överensstämmelse.

Högstanoteringarna visar vilka värderingar som står starkast inom respektive grupp av partisympatisörer och därmed vilka grundläggande värden som är partiernas starka kort. I valtider kan detta vara betydelsefull information för partiernas kampanjstrateger. Den kan användas för att utforma kampanjbudskap som i första hand syftar att behålla de ungdomsgrupper som redan sympatiserar med det egna partiet. Det kan vara nog så viktigt inför framtiden att göra särskilda ansträngningar för att behålla ungdomssympatisörerna, inte minst med tanke på den stora rörligheten bland unga väljare.

Enligt det här sättet att tänka är ”rättvisa” vänsterpartiets starka kort när det gäller grundläggande värderingar. Vänsterpartiets sympatisörer är de som i störst utsträckning anser att rättvisa är mycket viktigt (87 procent). Även ”respekt” och ”familjetrygghet” är värden som står starka bland vänsterpartiets unga sympatisörer (83 respektive 89 procent). På motsvarande sätt är ”landets säkerhet” relativt sett viktigare bland socialdemokraternas sympatisörer (61 procent), medan ”en ren värld”, ”en värld i fred” och ”jämlighet” har hög prioritet bland de ungdomar som tycker bäst om miljöpartiet (86, 88 respektive 77 procent). Att ”landets säkerhet” står högt bland sympatisörer till regeringspartiet och att ”jämlighet” och ”rättvisa” står högt bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer förvånar inte. Dessa resultat skänker snarare validitet till våra värderingsmätningar. Överraskningen

i sammanhanget är möjligen att vänsterpartiets unga sympatisörer, som i stor utsträckning består av kvinnor och feminister, värderar ”familjetrygghet” högre än andra partiers sympatisörer.

Tabell 6 Sambandet mellan grundläggande värderingar och partisympati bland ungdomar 15-29 år i Västra Götaland, 2000 (procent, eta)

värde	partisympati								eta
	v	s	mp	c	fp	kd	m	övriga	
rikedom	11	15	9	23	12	6	21	24	.24
jämlikhet	75	64	77	71	65	55	49	58	.22
teknisk utveckling	20	27	22	19	35	19	39	28	.21
ett liv fullt av njutning	55	54	47	65	47	34	57	50	.19
en värld i fred	86	84	88	74	81	79	68	75	.18
makt	7	12	7	10	10	6	11	20	.18
respekt	83	77	81	71	77	76	81	62	.15
en ren värld	74	71	86	77	73	65	67	62	.14
ett behagligt liv	80	81	77	90	78	68	82	73	.14
rättvisa	87	82	83	84	72	75	73	80	.13
lycka	87	88	83	94	87	76	89	86	.13
självförverkligande	51	50	51	61	47	41	61	41	.11
familjetrygghet	89	86	81	74	83	86	78	75	.11
kärlek	91	85	92	97	92	84	89	83	.11
landets säkerhet	53	61	51	48	54	48	54	57	.10
sann vänskap	87	79	86	77	88	88	86	85	.10
hälsa	83	87	82	74	85	76	85	79	.09
inre harmoni	83	81	78	77	86	78	78	69	.09
ärlighet	87	79	86	81	85	88	84	77	.08
en vacker värld	61	57	61	61	59	54	48	49	.08
frihet	90	86	91	90	95	89	87	87	.07
frälsning	8	10	4	3	8	39	6	14	.06
antal respondenter	320	410	170	30	80	160	320	80	

Kommentar: Siffrorna visar andelen ungdomar som anser att respektive värde är ”mycket viktigt”. Endast de värden som uppvisar statistiskt signifikanta samband med partisympati har tagits med i tabellen. Sambandsmättet eta har använts för att rangordna värdena. Lägg märke till att antalet respondenter som uppgivit centerpartiet som sitt bästa parti är mycket litet, varför stor försiktighet måste iaktas. Den eller de siffror som har försetts med en fyrkant visar i vilken/vilka grupper av partisympatisörer de olika värdena har bedömts som viktigast. Frågan om partisympati löd: ”Vilket parti tycker du bäst om?”. I sambandsanalysen ingår endast de personer som sympatiserar med något av de sju riksdagspartierna. 86 procent av ungdomarna i undersökningen uppgav ett bästa parti.

De borgerliga oppositionspartiernas motdrag när det gäller viktiga värderingar bjuder inte heller några egentliga överraskningar. Hemmaplansvärderingar för det liberala folkpartiet är framför allt ”frihet” (95 procent), men även ”inre harmoni” (86 procent). Moderaterna står starkast när det gäller ”teknisk utveckling” och ”självförverkligande”. Kristdemokraternas sympatisörer utmärker sig framför allt när det gäller betydelsen av ”frälsning” (39 procent), men också när det gäller ”ärlighet” (88 procent).

Några av de riktigt låga noteringarna kan ge ytterligare spänst åt analysen. Exempelvis värderar kristdemokraternas sympatisörer ”rikedom” mycket lägre än andra partiers sympatisörer (6 procent), liksom ”ett liv fullt av njutning” (34 procent). Det är svårt att helt undvika kopplingar till partiets kristna profil. Såväl njutning för egen del som rikedomar kan, om man så vill, föras till kategorin världsliga värden.

De värden som rankas högt i tabell 6 är alltså de som har störst partipolitisk sprängkraft i svensk politik för närvarande, åtminstone bland ungdomar i åldrarna 15–29 år. Hit hör de båda värden som även tidigare, i analyser av svenska folket som helhet, har identifierats som viktiga för partisympatier – jämlikhet och teknisk utveckling (Gilljam & Holmberg 1995). Enligt våra resultat har även ”rikedom”, ”ett liv fullt av njutning”, ”makt” och ”en värld i fred” en lika stor betydelse för partipolitiska vägval i ungdomsgruppen. Värdet ”makt” är framför allt av stor betydelse för de ungdomar som har ett icke riksdagsparti som sitt bästa parti.

Unga värden i det nya årtusendet

Resultaten från analyserna av ungdomsgenerationens värderingar bekräftar bilden av stor stabilitet i grundläggande värderingar. De små förskjutningar som har ägt rum innebär att *kollektivistiska värden* (en värld i fred och landets säkerhet) varit på svag tillbakagång under de senaste 15 åren, medan *individualistiska värden* (självförverkligande, ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv) har blivit något viktigare bland de unga under samma period. Efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning har ”landets säkerhet” tappat i viktighet i ungdomsgenerationen. Miljövärdet ”en ren värld” har också fallit tillbaka i rankinglistan under 1990-talet, vilket är ännu en spegling av ett minskade intresse för miljöfrågor bland ungdomar. Istället har ”jämlikhet” blivit allt viktigare under 1990-talets sista år.

Värderingsskillnaderna mellan generationerna är av betydligt större magnitud än de värderingsförskjutningar som har ägt rum över tid. Typiska värden för ungdomsgenerationen är ”självförverkligande” och ”ett liv fullt av njutning”. Efter 30-årsstrecket uppvärderas betydelsen av ”en värld av fred” och ”landets säkerhet”. I huvudsak speglar generationsskillnaderna den grova uppdelningen i materiella och postmateriella värden. Individualistiska livskvalitetsvärden är relativt sett viktigare för den postmoderna ungdomsgruppen, medan kollektivistiska existentiella värden

är relativt sett viktigare för de mer modernt anstrukna äldre grupperna.

Ungas värderingar uppvisar svaga men systematiska samband med såväl partisympatier som inställning i dagsaktuella politiska sakfrågor. Hur viktigt man anser att värden som ”teknisk utveckling”, ”jämlighet”, ”rättvisa”, ”frälsning”, ”rikedom” och ”ett liv fullt av njutning” är har konsekvenser för politiska ställningstaganden. Analyser av sambanden mellan viktighetsbedömningar och partisympati bjuder på överraskningar. Även om inga djupare analyser genomförts i det här sammanhanget indikerar resultaten att det råder god överensstämmelse mellan de politiska partiernas skilda ideologier och unga sympatisörers viktighetsbedömningar av grundläggande värderingar. Partierna tycks alltså attrahera just de unga sympatisörer som de bör attrahera givet sina partiideologier. Dagens ungdomsgeneration kan därför knappast beskrivas som värderingsmässigt vilsna. Ideologiska ställningstaganden såsom partisympatier och sakfrågeåsikter är grundade i bakomliggande stabila värderingar.

Noter

- ¹ SOM-institutets värderingsmätningar startade 1987 på initiativ av Karl-Erik Rosengren och Bo Reimer genom forskningsprogrammet *Internaliserad kultur* (Reimer 1985, Rosengren & Reimer 1988).

Referenser

- Bennulf, Martin. 1994. *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Bennulf, Martin. 1997. Miljöengagemanget i graven? I *Ett missnöjt folk? SOM-rapport 18*, red. Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, Martin & Henrik Oscarsson. 1996. Värdelösa ungdomar? I *Ungdomars opinioner. SOM-rapport 15*, red. Gunilla Jarlbro. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bobbio, Norberto. 1996. *Left & Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge: Polity Press.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg. 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull. 1998. *Ljusnande framtid. SOM-rapport 22*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull, red. 2001. *Land du välsignade? SOM-rapport 26*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

- Jegers, I & M Lindgren. 1992. *Morgondagens värderingar. För dig som tänker vara med bortom sekelskiftet*. Uppsala: Konsultförlaget AB.
- Oscarsson, Henrik. 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg University: Department of Political Science.
- Oscarsson, Henrik. 2001. Den nya EU-dimensionen. I *EuropaOpinionen*, red. Sören Holmberg. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Reimer, Bo. 1985. Values and the Choice of Measurement Technique: The Rating and Ranking of Postmaterialism. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen, avdelningen för masskommunikation.
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Rosengren, Karl-Erik & Bo Reimer. 1988. The Cultivation of Values by Media. I *Culture and Communication. Vol IV*, red. S Thomas. Norwood: Ablex.
- Vogel, Joachim. 1994. *Ungdomars välfärd och värderingar. Rapport till barn- och ungdomsdelegationen och Generationsutredningen. SOU 1994:73*. Stockholm: Civildepartementet.